

ФЕНОМЕН ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ, СТРУКТУРА ТА ПІДХОДИ ДО ЙОГО ВИВЧЕННЯ

Зінченко Марина Олегівна
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
Науковий керівник – канд. психол. наук,
доц. Котлова Людмила Олександрівна

Емоційний інтелект став предметом психологічного дослідження порівняно недавно завдяки працям зарубіжних дослідників Р.Бар-Она, Д.Гоулмана, Д.Карузо, Дж.Мейєра та ін. [2; 6; 7]. Вчені наголошують на необхідності і доцільності розвитку емоційного інтелекту, який визнано фактором забезпечення успішного особистісного та професійного зростання особистості, а також фактором побудови конструктивних соціальних інтеракцій. У наш час на пострадянському просторі проблема емоційного інтелекту активно обговорюється і висвітлюється у працях таких вчених: А.В.Карпова, А.С.Петровскої, Д.В.Люсіна та ін. [3; 4].

Ще з ХХ століття в психології велися пошуки такої здатності психіки людини, яка була б пов'язана із соціальною і емоційною сферою.

Однією з передумов звернення уваги до емоційного інтелекту стала гуманістична психологія. А.Маслоу в 50-х роках ХХ століття ввів поняття «самоактуалізація». Це спровокувало інтегральні дослідження особистості, які об'єднують когнітивні й афективні аспекти людської природи [4, с.30].

У радянській психології ідея єдності афекту та інтелекту знайшла своє відображення в працях Л.С.Виготського і С.Л.Рубінштейна. Л.С.Виготський дійшов висновку про існування динамічної смислової системи, що представляє собою єдність афективних та інтелектуальних процесів. С.Л.Рубінштейн, розвиваючи ідеї Л.С.Виготського, відзначав, що мислення вже саме по собі є єдністю емоційного та раціонального [1; 5].

Як ми бачимо, в психологічній науці в період другої половини ХХ століття з'являлись передумови до вивчення та дослідження нового феномену.

Термін "емоційний інтелект" є досить новим. Перші публікації з цієї проблеми належать Дж.Мейєру і П.Селовею (1990). У своїй спільній статті автори вперше запропонували визначення емоційного інтелекту і показали, що його можна виміряти [7].

Згідно з уявленнями авторів оригінальної концепції емоційного інтелекту Дж.Мейєра, П.Селовея, Д.Карузо, емоційний інтелект - це група ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню і розумінню власних емоцій і емоцій оточуючих. Емоційний інтелект розглядається як *підструктура соціального інтелекту*, яка включає здатність спостерігати власні емоції і емоції інших людей, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для управління мисленням і діями [7, с. 774].

Авторами була запропонована чотирьохкомпонентна, ієрархічна модель ЕІ:

1. Сприйняття, ідентифікація емоцій, їх вираження (здатність сприймати, визначати емоції, помічати факт наявності емоції; здатність диференціювати істинні і помилкові вирази емоцій);

2. Фасилітація мислення (здатність викликати певну емоцію, контролювати її);

3. Розуміння емоцій (здатність розуміти емоції, зв'язки між емоціями, переходи від однієї емоції до іншої, причини виникнення тієї чи іншої емоції, аналіз емоцій, здатність класифікувати емоції, інтерпретувати їх значення);

4. Управління емоціями (здатність контролювати емоційні стани, уміння знижувати інтенсивність негативних емоцій) [7, с.775].

Важливо відзначити, що кожен компонент стосується як власних емоцій, так і емоцій інших людей.

Проаналізувавши модель ЕІ Дж.Мейєра, П.Селовея і Д.Карусо можна зробити висновок, що вона являє собою моделі здібностей, оскільки автори трактують ЕІ як когнітивну здатність.

У 1990-ті роки з'явилися так звані змішані моделі ЕІ, що визначають ЕІ як поєднання когнітивних здібностей і особистісних характеристик.

Д.Гоулмен заснував свою модель на ранніх уявленнях Селовея і Мейєра, але додав до виділених ними компонентів ще кілька, а саме ентузіазм, наполегливість і соціальні навички. Тим самим він поєднав когнітивні здібності, що входили в модель Селовея і Мейєра, з особистісними характеристиками. Відповідно до теорії Д.Гоулмена, емоційний інтелект пояснюється як «здатність людини тлумачити власні емоції і емоції оточуючих з тим, щоб використовувати отриману інформацію для реалізації власних цілей» [2, с.31].

Структура ЕІ Д.Гоулмена ієрархічна і включає п'ять складових:

1. Ідентифікація емоційних станів, розуміння взаємозв'язків між емоціями, мисленням і дією.

2. Управління емоційним станом – контроль емоцій і заміна небажаних емоційних станів адекватними.

3. Здатність входити в емоційні стани, що сприяють досягненню успіху.

4. Здатність ідентифікувати емоції інших людей, бути чутливим до них і управляти емоціями інших.

5. Здатність вступати в міжособистісні відносини з іншими людьми і підтримувати їх [2, с.76-77].

Іншим прикладом змішаної моделі емоційного інтелекту є уявлення Р.Бар-Она. Автор пропонує наступне визначення ЕІ: «безліч некогнітивних здібностей і навичок, які впливають на здатність успішно справлятися з вимогами і тиском оточення» [6].

Р.Бар-Он виділив п'ять компонентів ЕІ, кожен з яких складається з декількох субкомпонентів:

1. Пізнання себе: усвідомлення своїх емоцій, впевненість в собі, самоповага, самоактуалізація, незалежність.

2. Навички міжособистісного спілкування: емпатія, міжособистісні взаємини, соціальна відповідальність.

3. Здатність до адаптації: рішення проблем, зв'язок з реальністю,

гнучкість.

4. Управління стресом: стійкість до стресу, контроль імпульсивності.

5. Переважний настрій: щастя, оптимізм.

Підставою для запропонованої моделі є професійний досвід автора і аналіз літератури [4, с.32], тобто емпіричного обґрунтування виділення саме цих компонентів не було отримано.

Здатність до розуміння, так само як і здатність до управління емоціями, може бути спрямована як на власні емоції, так і на емоції інших людей. Таким чином, на думку автора, можна говорити про внутрішньоособистісний та міжособистісний ЕІ [4, с.33].

Д.В.Люсин визначає ЕІ як конструкт, що має подвійну природу. З одного боку, цей конструкт пов'язаний з когнітивними здібностями, а з іншого - з особистісними характеристиками.

ЕІ формується протягом життя людини і на нього впливає цілий ряд факторів:

- когнітивні здібності (швидкість і точність переробки емоційної інформації);
- уявлення про емоції (як про цінності, як про важливе джерело інформації про самого себе і про інших людей і т. п.);
- особливості емоційності (емоційна стійкість, емоційна чутливість і т.п.) [4, с.34].

Сучасні російські вчені А.В.Карпов і А.С.Петровська пропонують розглядати проблему ЕІ в рамках більш загального напрямку метакогнітивізму. На думку авторів, ЕІ є метапроцесуальним феноменом. «Це утворення є одночасно когнітивним (з точки зору пізнання індивідом своїх емоцій і почуттів інших людей) і регулятивним (що дозволяє суб'єкту регулювати власні емоційні процеси і контролювати емоції оточуючих)» [3, с.44].

Таким чином, існує кілька основних теорій, які пояснюють емоційний інтелект як феномен психологічної науки: по-перше, теорія емоційних і інтелектуальних здібностей Дж.Майєра, П.Селовея, Д.Карузо – основоположники даного психологічного терміну; теорія емоційних компетентностей Д.Гоулман - з цього моменту почалася популяризація даного напрямку в науці; некогнітивна теорія емоційного інтелекту Р.Бар-Она; 2х-компонентна теорія ЕІ Д.В.Люсина – виділення міжособистісного і внутрішньоособистісного аспектів ЕІ. Всі перераховані теорії включають в себе сукупність здібностей, які допоможуть індивіду зрозуміти і контролювати свої і чужі емоції.

Література

1. Выготский, Л.С. О двух направлениях в понимании природы эмоций в зарубежной психологии в начале XX века / Л.С. Выготский // Вопросы психологии. – 1968. – № 2. – С. 149 – 156.

2. Гоулмен, Д. Эмоциональное лидерство: искусство управления людьми на основе ЭИ / Д. Гоулмен, Р. Бояцис, Э. Макки; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 301 с.

3. Карпов, А. В. Проблемы эмоционального интеллекта в парадигме современного метакогнитивизма / А. В. Карпов, А. С. Петровская // Вестник интегративной психологии. – Вып. 4. – 2006. – С. 42 – 47.

4. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. М.: Институт психологии РАН, 2004. С. 29 - 36.

5. Рубинштейн, С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – Москва : Педагогика, 1973. – 424 с.

6. Bar-On R. Emotional Intelligence Inventory (EQ - i): technical Manual. – Toronto, Canada: Multi – Health Systems, 1997.

7. Mayer J. D., Di Paolo M., Salovey P. Perceiving affective content in ambiguous visual stimuli: a component of emotional intelligence // Journal of Personality Assessment. 1990. Vol. 54, NN 3, 4. P. 772 - 781.